

cejfe

Àmbit d'Execució Penal

CONSELL d'EUROPA

**Recomanació CM/Rec(2023)2
del Comitè de Ministres als Estats membres
en matèria de drets, serveis i suport a
les víctimes de delictes**

Traducció realitzada pel Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada del Departament de Justícia, Drets i Memòria, de la Generalitat de Catalunya

Any 2023

Generalitat de Catalunya
**Centre d'Estudis Jurídics
i Formació Especialitzada**

Recomanació CM/Rec(2023)2 del Comitè de Ministres als Estats membres en matèria de drets, serveis i suport a les víctimes de delictes

(Adoptada pel Comitè de Ministres el 15 de març de 2023 en la 1460a reunió dels Delegats dels Ministres)

Preàmbul

El Comitè de Ministres, segons l'article 15.b de l'Estatut del Consell d'Europa,

Conscients del fet que la victimització criminal és un fenomen quotidià que afecta la vida dels ciutadans d'arreu d'Europa;

Tenint en compte el Conveni per a la salvaguarda dels drets humans i de les llibertats fonamentals (ETS núm. 5, 1950), el Conveni europeu sobre la indemnització a les víctimes de delictes violents (ETS núm. 116, 1983), el Conveni del Consell d'Europa per a la prevenció del terrorisme (CETS núm. 196, 2005), el Conveni del Consell d'Europa sobre la lluita contra el tràfic d'éssers humans (CETS núm. 197, 2005), el Conveni del Consell d'Europa per a la protecció dels infants contra l'explotació i l'abús sexual (CETS núm. 201, 2007) i el Conveni del Consell d'Europa sobre la prevenció i la lluita contra la violència envers les dones i la violència domèstica (CETS núm. 210, 2011);

Tenint en compte la Recomanació Rec(2006)8 del Comitè de Ministres als Estats membres sobre assistència a les víctimes de delictes i Recomanació Rec(85)11 del Comitè de Ministres als Estats membres sobre la posició de la víctima en el marc del dret i del procediment penal;

Observant que, des de l'adopció de la Recomanació Rec(2006)8, el Comitè de Ministres ha adoptat diverses recomanacions i s'han produït avenços significatius en l'àmbit dels drets de les víctimes, com ara l'evolució de la legislació i la pràctica nacionals i internacionals, una millor comprensió de les necessitats de les víctimes i noves investigacions;

Tenint en compte els estàndards desenvolupats per la Unió Europea i per les Nacions Unides pel que fa a les víctimes;

Observant amb agraïment els èxits de les organitzacions no governamentals en l'assistència a les víctimes;

Conscients de la necessitat de col·laborar entre els Estats membres, especialment per ajudar a les víctimes del terrorisme i altres formes de crims transnacionals;

Entenent la necessitat de les víctimes de rebre la informació, el suport i la protecció adequats i ser sensibles a la seva necessitat de participar en procediments penals i altres procediments legals rellevants;

Conscients de la necessitat d'assegurar que les víctimes siguin reconegudes i tractades d'una manera respectuosa, sensible, personalitzada, professional i no discriminatòria, en tots els contactes amb els serveis de suport a les víctimes o de justícia restaurativa o una autoritat competent, que operen en el context penal i d'altres procediments legals pertinents;

Donant suport a un enfocament més holístic dels drets de les víctimes per intentar desenvolupar i ampliar els drets i els serveis de les víctimes més enllà del context del procediment penal, no només promovent els drets de les víctimes en el context del procediment penal, sinó també abans, després o amb independència d'aquests procediments;

Entenent les necessitats de les víctimes i aspirant a aconseguir un canvi cultural perquè els processos de justícia i suport es dissenyin i s'ofereixin d'una manera sensible a les necessitats, l'autonomia i l'agència de les víctimes;

Observant la necessitat d'una orientació actualitzada i més detallada sobre el desenvolupament i l'aplicació pràctica dels drets de les víctimes;

Conscients de la necessitat d'equilibrar acuradament els drets de les víctimes amb els drets dels sospitosos o acusats d'haver comès un delicte, així com amb la necessitat d'una correcta administració de justícia,

Recomana que els governs dels Estats membres difonguin i es guiïn en la seva legislació i pràctica internes pels principis que s'estableixen a l'annex d'aquesta recomanació que substitueix la Recomanació Rec(2006)8 del Comitè de Ministres als Estats membres sobre assistència a les víctimes de delictes.

Annex de la Recomanació CM/Rec(2023)2

Principis sobre drets, serveis i suport a les víctimes de delictes

Article 1 – Definicions

Als efectes d'aquesta recomanació:

1. "víctima" significa:
 - a. una persona física que ha patit un dany, inclòs un dany físic, mental, emocional o econòmic, causat directament per un delicte;
 - b. familiars d'una persona la mort de la qual ha estat causada directament per un delicte i que ha patit un dany com a conseqüència de la mort d'aquesta persona;
2. "familiars": el cònjuge, la persona que conviu amb la víctima en una relació íntima compromesa, en convivència i de forma estable i continuada, els familiars en línia directa, els germans i les germanes i les persones a càrrec de la víctima. Es recomana als Estats membres que utilitzin una definició inclusiva de "membres de la família" que inclogui les parelles civils i les parelles no casades en una relació duradora;

3. "victimització reiterada": una situació en què una mateixa persona és víctima de més d'un delictes durant un període de temps determinat i inclou, en particular, les situacions en què la persona és víctima de delictes comesos pel mateix delinqüent i situacions en què la persona sigui víctima de delictes de naturalesa anàloga comesos per infractors diferents;
4. "victimització secundària" és la victimització que no es produeix com a conseqüència directa del delictes, sinó com a conseqüència de la resposta d'institucions públiques o privades i d'altres persones a la víctima;
5. "nen" significa qualsevol persona menor de 18 anys. Quan l'edat de la víctima sigui incerta i hi hagi raons per creure que la víctima és un nen, als efectes d'aquesta recomanació, s'ha de presumir que és un nen;
6. "justícia restaurativa" es refereix a qualsevol procés que permeti que els perjudicats pel delictes i els responsables d'aquest dany, si ho consenten lliurement, puguin participar activament en la resolució de les qüestions derivades del delictes, amb l'ajuda d'un tercer format i imparcial;
7. "procés penal" fa referència als procediments judicials que permeten adjudicar el dret penal substantiu. Inclouen el moment en què es presenta una denúncia formal i les situacions en què les autoritats inicien un procediment penal *ex officio*. Acaben un cop s'ha dictat una decisió final sobre la responsabilitat penal d'un investigat.

Article 2 – Principis

1. La delinqüència és un mal contra la societat i una violació dels drets individuals de les víctimes. Per tant, els Estats membres han de garantir el reconeixement efectiu i el respecte dels drets de les víctimes pel que fa als seus drets humans; han de respectar, en particular, la llibertat, la seguretat, la propietat, la dignitat, la vida privada i familiar de les víctimes i reconèixer els efectes negatius del delictes sobre les víctimes.
2. Els Estats membres han de garantir que les mesures establertes en aquesta recomanació estiguin a disposició de les víctimes sense discriminació per motius com ara sexe, gènere, raça, color, llengua, religió, opinió política o d'una altra índole, origen nacional o social, associació amb una minoria nacional, propietat, naixement, orientació sexual, identitat de gènere, edat, estat de salut, discapacitat, estat civil, estat de migrant, resident o refugiat. Les mesures també s'han d'aplicar a les víctimes amb antecedents penals i, en la mesura del possible, a les víctimes sospitoses d'haver comès un delictes o actualment objecte d'una sanció penal.
3. Els Estats membres han de garantir que les víctimes especialment vulnerables, sigui per les seves característiques personals o per les circumstàncies del delictes, puguin beneficiar-se de les mesures específiques més adequades a la seva situació.
4. Els Estats membres han de garantir que, en l'aplicació d'aquesta recomanació, quan la víctima sigui un nen, l'interès superior del nen ha de ser una consideració primordial. Un enfocament tan adaptat als nens, tenint degudament en compte l'edat, la discapacitat, la maduresa, els punts de vista, les necessitats i les preocupacions del nen, s'ha d'avaluar individualment.

5. La prestació dels serveis i mesures previstes en aquesta recomanació no ha de dependre de la identificació, detenció, processament o condemna de l'autor del delictes. La prestació d'aquests serveis i mesures només s'ha de condicionar a la presentació d'una denúncia formal per part de la víctima, a la relació familiar entre la víctima i el delinqüent o al paper formal de la víctima en el procediment penal, si escau.

6. Els Estats membres han de garantir que els serveis i les mesures que s'estableixen en aquesta recomanació siguin respectuosos amb les necessitats, l'agència i l'autonomia de les víctimes. Com a norma general, la voluntat de les víctimes de fer ús o no d'alguns dels serveis i mesures establerts en les disposicions d'aquesta recomanació ha d'obligar les autoritats competents, llevat que hi hagi consideracions primordials relatives a la l'administració de justícia o la seguretat de les víctimes que requereixin aquestes mesures.

7. Sempre que en aquesta recomanació es faci referència a "altres procediments judicials", els drets concedits a les víctimes no afecten ni limiten els principis fonamentals d'aquest tipus de procediments en la legislació nacional, per exemple, el principi d'igualtat en els procediments civils, i s'han d'interpretar d'acord amb aquests principis.

8. Les víctimes es troben amb diferents autoritats facultades per prendre decisions o oferir serveis. Aquestes "autoritats competents" inclouen les agències de l'aplicació de la llei, la justícia penal i, si escau, altres llocs del sector públic. Com a norma general, sempre que es faci referència a "autoritats competents", la competència es refereix tant a la competència material com a la territorial, llevat que l'objectiu de la disposició sigui permetre la cooperació, la comunicació i la derivació entre autoritats amb diferents competències territorials en el cas de víctimes transfrontereres.

CAPÍTOL I – ACCÉS A LA JUSTÍCIA, VALORACIÓ INDIVIDUAL, INFORMACIÓ I SUPORT

Article 3 – Barreres d'accés a la justícia i al suport

1. Per tal de millorar l'accés a la justícia i animar les víctimes a contactar amb les autoritats judicials competents, civils, penals i altres autoritats judicials i organitzacions de suport rellevants, els Estats membres han d'investigar les barreres, si n'hi ha, que impedeixen que les víctimes es posin en contacte amb aquestes autoritats o serveis de suport o presentin una queixa formal i reduir aquestes barreres en la major mesura possible.

2. Els Estats membres han de millorar i aprofitar les possibilitats que ofereixen les tecnologies de la informació i la comunicació per garantir un accés suficient a la justícia i al suport. Això s'aplica a tota aquesta recomanació, però com a prioritat:

- a. el dret a notificar les autoritats i presentar una queixa formal (article 7);
- b. el dret a la informació (article 6) i a la informació sobre el cas (article 8);
- c. el dret a ser escoltat (article 10);
- d. el dret a la protecció (article 15);

e. els drets de les víctimes transfrontereres (article 20).

3. Es recomana als Estats membres que investiguin i abordin possibles barreres que impedeixen que els testimonis alertin les autoritats competents i els serveis de suport de la comissió d'un delictes.

Article 4 – Valoració individual de les necessitats i vulnerabilitats de la víctima

1. Els Estats membres han de garantir que les víctimes siguin avaluades individualment, des del primer moment oportú en què entren en contacte amb les autoritats penals, d'acord amb els procediments nacionals, per identificar necessitats específiques de protecció i determinar fins a quin punt les víctimes en poden fer un ús efectiu o necessiten els drets genèrics i les mesures específiques previstes en aquesta recomanació en matèria de protecció de les víctimes.

2. L'avaluació individual ha de tenir en compte, en particular:

- a. les característiques personals de la víctima;
- b. el tipus o naturalesa del delictes; i
- c. les circumstàncies del delictes.

Tot i que es pot prestar una atenció especial a les víctimes que pertanyen a determinats grups vulnerables, l'avaluació individual segueix sent decisiva per establir la necessitat de mesures específiques.

3. Les avaluacions individuals s'han de dur a terme amb una estreta implicació de les víctimes i han de tenir en compte els seus desitjos, fins i tot quan no vulguin beneficiar-se de mesures específiques o participar en l'avaluació individual.

4. Si els elements que constitueixen la base de l'avaluació individual canvien significativament, els Estats membres han de garantir que s'actualitzin al llarg del procés penal.

5. Quan hi hagi una víctima que no sigui capaç, o en menor mesura, d'entendre i participar eficaçment en els procediments penals per raó d'edat, condicions mentals o físiques o discapacitat, s'ha de tenir degudament en compte la vulnerabilitat d'aquesta persona i cal prendre mesures específiques per tal de reforçar l'accés i l'ús efectiu d'aquesta persona als drets processals.

6. L'avaluació individual s'ha de dur a terme com a mínim en els procediments penals i en relació amb les necessitats de protecció de les víctimes, però es recomana als Estats membres investigar i aplicar una estratègia similar a altres necessitats processals i en altres procediments judicials, així com en suport i programes de justícia restaurativa.

Article 5 – Dret a entendre i ser entès

1. Els Estats membres han d'adoptar les mesures adequades per ajudar les víctimes a entendre i a ser enteses des del primer contacte adequat i durant qualsevol altra interacció necessària que tinguin amb una autoritat competent en el context de procediments penals, altres procediments judicials, serveis de suport i programes de justícia restaurativa, fins i tot quan aquesta autoritat proporciona informació.

2. Els Estats membres han de garantir que les comunicacions amb les víctimes en el context dels procediments penals es facin en un llenguatge senzill i accessible. Aquestes comunicacions han de tenir en compte les característiques personals de la víctima, inclòs el coneixement de la víctima de l'idioma utilitzat per proporcionar informació, l'edat, la maduresa, la capacitat intel·lectual i emocional, l'alfabetització i qualsevol discapacitat mental, física o d'un altre tipus que pugui afectar la capacitat d'entendre o de ser entès. També s'han de tenir en compte les limitacions de la capacitat de la víctima per comunicar informació. La informació s'ha de proporcionar oralment o per escrit, i es recomana als Estats membres tenir en compte les preferències de les víctimes en relació amb la manera en què es comunica la informació, sempre que sigui possible.

3. Llevat que sigui contrari als interessos de la víctima o que es perjudiqui el curs d'un procediment penal o d'un altre tipus, els Estats membres han de permetre que la víctima vagi acompanyada d'una persona de la seva elecció en el primer contacte amb una autoritat competent quan la víctima necessiti assistència. per entendre o fer-se entendre.

Article 6 – Dret a rebre informació

1. Els Estats membres han de garantir que s'ofereix a les víctimes *ex officio* la informació següent, sense demora innecessària, des del primer contacte adequat amb una autoritat de justícia penal competent, per tal de permetre'ls accedir als drets que s'estableixen a l'annex d'aquesta recomanació:
 - a. el tipus de suport que poden obtenir i de qui el poden obtenir, inclosa, si escau, informació bàsica sobre l'accés al suport mèdic, qualsevol suport especialitzat, inclòs el suport psicològic, i allotjament alternatiu. Si és aplicable a la legislació nacional, també se'ls ha d'informar de la possibilitat que els serveis d'assistència a les víctimes s'hi acostin si la víctima hi dona el consentiment;
 - b. si les víctimes resideixen en un Estat membre diferent d'aquell on s'ha comès el delictes, totes les mesures, procediments o acords específics disponibles per protegir els seus interessos a l'Estat membre on es fa el primer contacte amb l'autoritat competent;
 - c. com i en quines condicions tenen dret a la interpretació i la traducció;
 - d. com i en quines condicions poden obtenir protecció, incloses mesures de protecció;
 - e. els procediments per presentar denúncies formals pel que fa a un delictes i el paper de la víctima en aquests procediments;
 - f. com i en quines condicions poden accedir a l'assessorament jurídic, l'assistència

jurídica i qualsevol altre tipus d'assessorament;

- g. com i en quines condicions poden rebre informació sobre els processos penals iniciats com a conseqüència del delictes penal que han sofert;
- h. les dades de contacte per a comunicacions sobre el seu cas;
- i. els serveis de justícia restaurativa disponibles;
- j. com i en quines condicions poden accedir a la indemnització;
- k. els procediments disponibles per presentar al·legacions quan els seus drets no siguin respectats per l'autoritat competent que actuï en el context d'un procediment penal, en la mesura del possible i sense assessorament jurídic en casos individuals;
- l. com i en quines condicions es poden reemborsar les despeses ocasionades com a conseqüència de la seva participació en el procés penal.

2. La informació a què es refereix l'apartat 1 s'ha de facilitar de manera que la víctima la pugui entendre. La informació s'ha de proporcionar oralment o per escrit, i es recomana als Estats membres, sempre que sigui possible, que tinguin en compte les preferències de les víctimes pel que fa a la qüestió com volen que se'ls faciliti la informació.

3. L'extensió o el detall de la informació a què es refereix l'apartat 1 pot variar en funció de les necessitats específiques i de les circumstàncies personals de la víctima i del tipus o naturalesa del delictes. També es poden proporcionar detalls addicionals en fases posteriors en funció de les necessitats de la víctima i de la rellevància, en cada fase del procediment, d'aquestes dades.

4. Es recomana als Estats membres que estenguin l'obligació de proporcionar la informació a què es refereix l'apartat 1 també a altres organitzacions rellevants, com ara serveis d'assistència a les víctimes, serveis socials o sanitaris. A més, se'ls recomana no només a limitar-se als tipus d'informació a què es refereix l'apartat 1, sinó també a incloure informació sobre altres procediments judicials, com ara informació per accedir a mesures d'indemnització o protecció via procediments civils, administratius o altres.

CAPÍTOL II – PROCEDIMENTS JURÍDICS

A. Processos penals

Article 7 – Drets de les víctimes a presentar una denúncia formal i a notificar les autoritats

1. Els Estats membres han de garantir que les víctimes tinguin dret a presentar una denúncia formal davant l'autoritat competent. Aquest dret no afecta cap poder discrecional aplicable de les autoritats per seguir el cas o desestimar casos en una fase posterior.

2. Els Estats membres han de garantir que les víctimes rebin un reconeixement per escrit de la seva denúncia formal davant l'autoritat competent, en què s'indiquin els elements bàsics del delictes en qüestió. Els Estats membres han d'assegurar les garanties suficients per superar les dificultats amb què s'enfronten les víctimes que no entenen o no parlen la llengua de l'autoritat competent.

3. Quan sigui possible d'acord amb la legislació nacional, els Estats membres també han de garantir que les víctimes tinguin dret a notificar les autoritats sense presentar una denúncia formal i s'ha de garantir que les víctimes siguin informades de la distinció entre autoritats notificadores i presentar una denúncia formal.

Article 8 – Drets de les víctimes a la informació sobre el seu cas

1. Els Estats membres han de garantir que les víctimes siguin informades sense demora innecessària del seu dret a rebre, com a conseqüència de la seva denúncia formal i prèvia sol·licitud, la informació següent sobre els procediments penals iniciats com a conseqüència del delictes que han patit i que reben aquesta informació sense demora innecessària:

a. qualsevol decisió de no continuar o posar fi a una investigació, o de no processar l'infractor, incloent, si escau, els motius d'aquesta decisió;

b. el moment i el lloc del judici i la naturalesa dels càrrecs contra el delinqüent.

2. Els Estats membres han de garantir, d'acord amb la seva funció en el sistema penal pertinent, que les víctimes rebin sense demora innecessària el seu dret a rebre la informació següent, a petició i com a conseqüència de la seva denúncia pel que fa al delictes que han sofert:

a. qualsevol sentència ferma en un judici, inclòs qualsevol acord extrajudicial i, si escau, els motius d'aquesta decisió;

b. la informació que permeti a la víctima conèixer l'estat del procés penal, incloent-hi, quan la legislació nacional estigui disponible, la inspecció de l'expedient, tret que aquesta notificació pugui afectar negativament la gestió adequada del cas;

c. si hi ha procediments de justícia restaurativa en virtut de la legislació nacional, qualsevol decisió d'abstenir-se de derivar a processos de justícia restaurativa, quan la víctima hagi sol·licitat aquesta derivació d'acord amb la legislació nacional;

d. qualsevol decisió relativa a la indemnització de l'infractor (article 13) i la protecció (article 15), incloent-hi, si escau, els motius d'aquesta decisió.

3. Els Estats membres han de garantir que les víctimes siguin notificades sense demora innecessària de les possibilitats disponibles per presentar sol·licituds d'informació sobre l'estat del procediment iniciat com a conseqüència del delictes penal que han patit, d'acord amb la seva funció en el sistema penal corresponent.

4. Els Estats membres han de garantir que s'ofereixi a les víctimes l'oportunitat de rebre una notificació, sense demora innecessària, quan la persona detinguda, processada o condemnada per delictes penals que les concerneixen sigui posada en llibertat o s'escapi de la detenció. La víctima ha de rebre la informació a què es refereix aquest apartat, almenys a petició, en els casos en què existeixi un perill o un risc identificat de dany per a ella. En la decisió de proporcionar aquesta informació, els Estats membres han d'avaluar qualsevol risc identificat per al delinqüent que pugui derivar d'aquesta notificació. A més, els Estats membres han de garantir que les víctimes siguin informades de qualsevol mesura rellevant adoptada per a la seva protecció en cas d'alliberament o fugida del delinqüent. Se'ls recomana que permetin que les víctimes siguin escoltades en aquestes mesures de protecció.

5. El desig de les víctimes de rebre o no els tipus d'informació a què es refereixen els apartats 1 a 3 ha d'obligar, d'acord amb les condicions que s'hi estableixen, l'autoritat competent, llevat que aquesta informació s'hagi de facilitar per dret o obligació de la víctima a la participació activa en el procés penal o per l'amenaça de dany immediat a la víctima. Els Estats membres han de permetre que les víctimes modifiquin el seu desig en qualsevol moment i han de tenir en compte aquesta modificació.

Article 9 – Dret a la interpretació i a la traducció

1. Els Estats membres han de garantir que les víctimes que no entenguin o no parlin la llengua del procediment penal en qüestió rebuin, a petició, una interpretació gratuïta, d'acord amb el seu paper en el sistema penal corresponent en els procediments penals, almenys durant qualsevol entrevista o interrogatori de la víctima durant els procediments penals davant les autoritats d'investigació i judicials, inclòs durant l'interrogatori policial, i han de permetre a les víctimes participar activament en les audiències judicials provisionals d'acord amb el paper de la víctima en el sistema de justícia penal corresponent.

2. Els Estats membres han de garantir que les víctimes que no entenguin o no parlin la llengua del procediment penal en qüestió rebuin, d'acord amb el seu paper en el sistema penal corresponent en els procediments penals, a petició, traduccions de la informació essencial per a l'exercici dels seus drets en els procediments penals en una llengua que entenguin, gratuïtament, en la mesura que aquesta informació estigui a disposició de les víctimes. Es recomana als Estats membres que considerin la informació de l'article 6, l'article 7.2 i l'article 8 com a informació "essencial" que almenys s'ha de traduir.

3. Els Estats membres han de garantir que les víctimes que tinguin dret a informació sobre el moment i el lloc del judici i que no entenguin la llengua de l'autoritat competent rebuin una traducció de la informació a la qual tenen dret, a petició.

4. Les víctimes han de poder presentar una sol·licitud raonada per considerar un document o parts d'un document com a essencials per a la seva participació activa en el procés penal.

5. Sense perjudici dels apartats 2, 3 i 4, s'ha de permetre que es proporcioni una traducció oral o un resum oral dels documents essencials en lloc d'una traducció escrita, sempre que aquesta traducció oral o resum oral no perjudiqui l'equitat del procediment. Es podran utilitzar tecnologies de comunicació com la videoconferència, el telèfon o Internet,

llevat que sigui necessària la presència física de l'interpret per tal que les víctimes puguin exercir correctament els seus drets o entendre el procés.

6. Els Estats membres han de garantir que l'autoritat competent avalui si les víctimes necessiten interpretació o traducció tal com preveuen els apartats 2, 3 i 4. Les víctimes poden impugnar la decisió de no oferir interpretació o traducció. Les normes de procediment per a aquesta impugnació les ha de determinar la legislació nacional.

7. La interpretació i la traducció i qualsevol consideració de la impugnació d'una decisió de no oferir interpretació o traducció en virtut d'aquest article no ha de prolongar de manera injustificada el procés penal.

Article 10 – Dret a ser escoltat

1. Els Estats membres han de garantir que les víctimes puguin ser escoltades i puguin aportar proves durant els procediments penals.

2. Es recomana als Estats membres que permetin que les víctimes siguin escoltades també durant els procediments posteriors al judici.

3. D'acord amb la legislació nacional, s'anima els Estats membres a permetre que l'aportació de proves sigui a iniciativa de la víctima i no limitar-la a l'obligació de declarar durant la investigació o el judici.

4. En la mesura del possible, i d'acord amb els drets de l'acusat, es recomana als Estats membres considerar la disponibilitat de les víctimes en la planificació i l'ajornament dels procediments judicials i posteriors al judici.

5. D'acord amb la legislació nacional, es recomana als Estats membres que garanteixin que aquest dret a ser escoltat concerneix qualsevol decisió que es pugui suposar que té un impacte considerable en els interessos de les víctimes. Aquest estímul podria afectar especialment:

- a. qualsevol decisió relativa al subministrament d'informació a la víctima i per part de la víctima, inclòs, entre altres coses, el dret a la interpretació i la traducció;
- b. si escau, qualsevol decisió d'abstenir-se de derivar a processos de justícia restaurativa, en aquells casos en què la víctima hagi sol·licitat aquesta derivació;
- c. qualsevol decisió de no processar un delinqüent;
- d. si escau, qualsevol decisió de recórrer a formes de resolució extrajudicial;
- e. qualsevol decisió relativa a la concessió d'indemnitzacions a la víctima durant el curs del procediment penal;
- f. qualsevol decisió de rebre una indemnització estatal;
- g. qualsevol decisió relativa a la protecció de la víctima.

6. Les normes de procediment segons les quals les víctimes poden ser escoltades i poden aportar proves i fins a quin punt les autoritats han de tenir en compte el dret de les víctimes a ser escoltades estan determinades per la legislació nacional.

Article 11 – Dret al reemborsament de les despeses i la devolució dels béns

1. Els Estats membres han d'oferir a les víctimes que participin en un procediment penal la possibilitat de reemborsar les despeses ocasionades com a conseqüència de la seva participació activa en el procediment. Aquest reemborsament s'efectuarà d'acord amb el paper de les víctimes en el sistema penal corresponent i ha de referir-se, com a mínim, a les despeses relacionades amb les accions que la víctima estigui obligada a dur a terme, com ara declarar com a testimoni.

2. Els Estats membres han de garantir que, després d'una decisió d'una autoritat competent, els béns recuperables que s'han confiscat en el curs d'un procediment penal siguin retornats a les víctimes sense demora indeguda, llevat que sigui necessari als efectes del procediment penal. Les condicions o normes de procediment en què aquests béns es retornen a les víctimes s'han de determinar per la legislació nacional.

Article 12 – Dret a l'assistència jurídica

1. Els Estats membres han de garantir que les víctimes tinguin accés a l'assistència jurídica, almenys quan tinguin la condició de parts en un procés penal. Se'ls recomana que garanteixin l'accés a l'assistència jurídica gratuïta per a les víctimes en totes les decisions en què els interessos de la justícia així ho requereixin.

2. Les condicions i les normes processals en què les víctimes tenen accés a l'assistència jurídica han de ser determinades per la legislació nacional.

B. Processos penals i altres

Article 13 – Dret a una indemnització per part de l'infractor

1. Els Estats membres han de garantir que, en el curs del procediment penal, les víctimes tinguin dret a obtenir una decisió sobre la indemnització per part de l'infractor, en un termini raonable. Quan reclamar una indemnització al delinqüent en el curs d'un procediment penal és incompatible amb l'ordenament jurídic nacional, els Estats membres han de preveure vies alternatives mitjançant altres procediments judicials per garantir estructuralment el dret de les víctimes a obtenir aquesta decisió.

2. Els Estats membres han d'assegurar que les víctimes disposin d'assessorament, suport i, si escau, assistència jurídica per garantir i fer complir aquesta decisió.

3. Els Estats membres han d'encoratjar els delinqüents a indemnitzar les víctimes. Si escau i quan la legislació nacional ho permeti, es pot preveure el següent:

- a. el pagament d'indemnitzacions en les decisions d'enjudiciament i sentència;
 - b. el pagament d'indemnitzacions en relació amb sancions econòmiques;
 - c. altres formes no monetàries de reparació.
4. Si les víctimes prefereixen un procediment civil abans que reclamar una indemnització en el curs del procediment penal, han de tenir l'opció d'obtenir el pagament de la indemnització per part de l'infractor en un procediment civil.

Article 14 – Dret a una indemnització de l'Estat

1. Els Estats membres han d'adoptar un règim estatal d'indemnització per a les víctimes de delictes comesos al seu territori, que sigui independent del procediment penal, sempre que el dany s'hagi produït com a conseqüència d'un delicte i poden requerir que s'hagi presentat una denúncia formal. Els possibles beneficiaris d'aquest pla han de ser determinats per la legislació nacional, però han d'incloure, com a mínim, les víctimes de delictes violents intencionats, inclosa la violència sexual.
2. Els Estats membres han de garantir que les sol·licituds d'indemnització es puguin presentar gratuïtament i que la indemnització s'atorgui sense demora excessiva, a un nivell just i adequat. El nivell de la indemnització ha de ser determinat per la legislació nacional i tenir en compte, com a mínim:
 - a. les despeses relacionades amb el tractament i la rehabilitació de lesions físiques i psicològiques;
 - b. la pèrdua d'ingressos;
 - c. les despeses de funeral i la pèrdua de manutenció per a persones a càrrec.
3. Els Estats membres poden garantir que el règim funcioni sota un principi de subsidiarietat concedint una indemnització per danys no coberts per altres fonts, entre altres coses, per part de l'infractor, assegurances o serveis sanitaris i socials.
4. Es recomana als Estats membres que permetin el pagament anticipat abans que es prengui una decisió final sobre una indemnització estatal o una compensació a través d'altres fonts, en particular en els casos en què la víctima requereixi urgentment una indemnització estatal. Els pagaments anticipats no afecten la subsidiarietat esmentada en l'apartat 3 de l'article 14.
5. Els Estats membres ha de garantir que les decisions negatives sobre la compensació puguin ser objecte de revisió. Les condicions i les normes de procediment a través de les quals s'efectua aquesta revisió han de ser determinades per la legislació nacional.
6. Es recomana als Estats membres que garanteixin que la nacionalitat o la condició de residència de les víctimes no restringeixin el seu dret a una indemnització.

7. En el cas de víctimes transfrontereres, s'anima a les autoritats competents de cada Estat membre que donin la màxima assistència possible i col·laborin per permetre que les víctimes puguin reclamar una indemnització a l'estat en què s'ha produït el delicte, sol·licitant-ho a una autoritat competent en el seu país. Es recomana que els Estats membres disposin d'un sistema de transmissió de sol·licituds d'indemnització.

Article 15 – Dret a la protecció

1. Es recomana que els Estats membres garanteixin que es disposin de mesures per protegir, en la mesura del possible, les víctimes i els seus familiars de la victimització secundària i reiterada, de la intimidació i represàlia i de les violacions de la seva intimitat i dignitat.
2. Les mesures de protecció disponibles per a les víctimes han d'incloure, però no s'han de limitar a:
 - a. mesures per evitar la victimització secundària de les víctimes com a conseqüència de la seva participació en processos penals. En particular, el dret de les víctimes a ser interrogades sense demora injustificada després que s'hagi presentat la denúncia formal per un delicte davant l'autoritat competent; el dret que el nombre d'interrogatoris a les víctimes es redueixi al mínim; el dret a ser entrevistat acompanyat d'un representant legal o d'una persona de la seva elecció, llevat que s'hagi pres una decisió motivada en contra; i s'ha de garantir el dret que els reconeixements mèdics es redueixin al mínim. En el cas de les víctimes amb necessitats específiques de protecció, els Estats membres també han de garantir que els interrogatoris amb les víctimes es duguin a terme en locals dissenyats o adaptats a aquest efecte i que els interrogatoris amb les víctimes siguin realitzats per o a través de professionals formats a aquest efecte. Llevat que sigui contrari a la bona administració de justícia, tots els interrogatoris a víctimes amb necessitats específiques de protecció també han de ser realitzats per la mateixa persona i tots els interrogatoris a víctimes de violència sexual, violència masclista o violència en relacions estretes, llevat que siguin realitzades per un fiscal o jutge, i sempre que no es perjudiqui el curs del procediment penal, han de ser dirigits per una persona d'un determinat sexe o gènere si la víctima ha manifestat una preferència en aquest sentit. Durant els procediments judicials, els Estats membres han de disposar de mesures per a les víctimes amb necessitats específiques de protecció que ajudin a evitar el contacte visual entre les víctimes i els delinqüents durant la presentació de proves; que permetin escoltar la víctima a la sala sense estar present; que evitin qüestions innecessàries sobre la vida privada de la víctima no relacionada amb el delicte i que permetin una audiència sense la presència del públic. Cal considerar degudament altres mesures per fer que les investigacions penals i els judicis siguin més favorables a les víctimes;
 - b. mesures per evitar, sempre que sigui possible, el contacte entre les víctimes i els seus familiars i l'infractor, incloses les zones d'espera separades a les noves dependències judicials. En el cas de locals judicials existents, es recomana que els Estats membres creïn zones d'espera separades o d'usos múltiples de les sales. Es requereixen mesures per evitar el contacte durant el procediment judicial, llevat que aquest contacte sigui necessari en el context del procediment penal;

c. procediments establerts per la legislació nacional per a la protecció física de les víctimes i dels seus familiars. Quan sigui pertinent, s'ha d'informar les víctimes dels riscos de victimització, intimidació i represàlies repetides i sobre els mitjans per reduir aquests riscos. Les víctimes també han de rebre assistència en l'aplicació de les mesures proposades;

d. mesures per protegir, de manera adequada, la privadesa i la dignitat, incloses les característiques personals, dades, imatges o la difusió pública d'altres informacions que puguin conduir a la identificació de les víctimes vulnerables i dels seus familiars. Els Estats membres han, com a mínim, d'encoratjar els mitjans de comunicació a prendre mesures d'autoregulació en aquest sentit.

3. Les mesures esmentades a l'apartat 2 s'han d'aplicar almenys en el context dels processos penals, però també es recomana que els Estats membres les apliquin, quan sigui pertinent i adequat, a la justícia restaurativa, altres procediments i la fase posterior al judici.

4. Es recomana que els Estats membres adoptin les mesures legislatives o d'altra índole necessàries per garantir que, quan sigui necessari i proporcionat, les víctimes disposin d'ordres de restricció, protecció o allunyament d'emergència adequades. Aquestes ordres han d'estar:

- disponibles idealment en diferents camps del dret o procediments específics;
- disponibles en totes les etapes dels procediments aplicables;
- disponibles per a una protecció immediata i sense càrregues financeres o administratives indegudes sobre la víctima;
- emeses durant un període determinat o fins que es modifiquin o es donin de baixa;
- quan sigui necessari i procedent, expedides d'ofici amb efecte immediat;
- disponibles independentment d'altres procediments legals o a part d'ells;
- permeses per ser introduïdes en procediments judicials posteriors.

5. Els Estats membres han d'adoptar les mesures legislatives o d'un altre tipus necessàries per garantir que els incompliments de les ordres d'allunyament o de protecció emeses d'acord amb el paràgraf 4 anterior estiguin subjectes a sancions penals o d'altres sancions legals efectives, proporcionades i dissuasives.

6. Es recomana que els Estats membres garanteixin que les víctimes disposin d'assessorament, suport i, si escau, assistència jurídica per garantir i fer complir les mesures establertes als apartats 2, 3 i 4 anteriors.

Article 16 – Dret a recurs

1. És possible que les víctimes hagin de buscar recursos civils adequats per protegir els seus drets després d'un delictes. Els Estats membres han de garantir que les víctimes tinguin accés efectiu a recursos civils pertinents i adequats, i en un termini raonable, mitjançant:

- el dret d'accés als tribunals competents o altres autoritats; i
- a l'assistència jurídica en els casos oportuns.

Les condicions i les normes processals en què es garanteix l'accés als recursos civils s'han de determinar per la legislació nacional.

2. Pel que fa a les disposicions d'aquesta recomanació que s'han incorporat a la legislació nacional, els Estats membres han de garantir que les víctimes tinguin, si escau, accés a un recurs efectiu davant les autoritats competents. Les condicions i les normes processals en què les víctimes tenen accés a aquest recurs s'han de determinar per la legislació nacional.

CAPÍTOL III – ALTRES DISPOSICIONS

Article 17 – Assegurança

1. Els Estats membres han de fomentar la igualtat d'accés a les assegurances públiques i privades per a tots els residents, en la mesura del possible.

2. Es recomana que els Estats membres promoguin el principi d'assegurança que estigui disponible per al màxim de persones possible. Cal disposar d'una assegurança que cobreixi les pertinences de la persona, així com la seva integritat física i psicològica.

3. Es recomana que els Estats membres, en la mesura del possible, promoguin que el principi que les pòlisses d'assegurança no excloguin els danys causats per actes de terrorisme o altres formes de delictes intencionats. També es convida els Estats membres a animar les companyies o serveis d'assegurances, si escau, a intentar recuperar el pagament assegurat de l'infractor.

Article 18 – Justícia restaurativa

1. La justícia restaurativa ha de ser un servei generalment disponible. Els serveis de justícia restaurativa han de tenir la capacitat suficient per oferir serveis segurs i eficaços a totes les víctimes que se'n puguin beneficiar. El tipus i la gravetat del delicte, o la seva ubicació geogràfica, no han d'impedir per si mateixos, i en absència d'altres consideracions, que s'ofereixi justícia restaurativa.

2. Els Estats membres han de garantir que els encarregats d'impartir justícia restaurativa compleixin la Recomanació CM/Rec(2018)8 del Comitè de Ministres als Estats membres sobre la justícia restaurativa en matèria penal. Això es refereix en particular a:

- la consideració de les necessitats i els interessos de les víctimes, la necessitat de proteccions i garanties, la formació adequada i els mitjans per mitigar els riscos potencials;
- el caràcter voluntari de la participació en la justícia restaurativa. El procés només es durà a terme si les parts donen el seu consentiment lliure, havent estat plenament informades prèviament de la naturalesa del procés i dels seus possibles resultats i implicacions, inclòs quin impacte, si n'hi ha, tindrà el procés de justícia restaurativa en

els futurs procediments penals. Les parts han de poder retirar el seu consentiment en qualsevol moment del procés;

- assegurant-se que les víctimes rebin la informació i el suport necessaris per permetre'ls prendre una decisió lliure i informada de participar en la justícia restaurativa i, si escau, iniciar la justícia restaurativa;
- considerant fins a quin punt els principis de justícia restaurativa poden informar les maneres en què es comprometen les víctimes i el disseny i la prestació dels serveis a les víctimes.

Article 19 – Dret al suport de la víctima

1. Els Estats membres han de garantir que les víctimes, d'acord amb les seves necessitats, tinguin accés a serveis confidencials de suport a les víctimes, que siguin gratuïts i actuïn en el seu interès.

2. Es recomana als Estats membres que garanteixin la cobertura nacional d'aquests serveis i han de garantir que aquests serveis com a mínim:

- proporcionin a les víctimes suport emocional i psicològic gratuït, quan estigui disponible;
- proporcionin a les víctimes informació, assessorament i suport sobre qüestions financeres i pràctiques derivades del delictes;
- proporcionin a les víctimes informació, assessorament i suport sobre els seus drets, inclòs sobre l'accés als sistemes nacionals d'indemnització i el seu paper en els procediments penals i sobre els serveis disponibles;
- derivin les víctimes a altres serveis quan sigui necessari;
- respectin la confidencialitat en la prestació de serveis;
- siguin plenament capaços de fer front als problemes als quals s'enfronten les víctimes a qui serveixen.

3. Els Estats membres han de garantir que aquests serveis siguin accessibles, independentment de si la víctima va presentar una denúncia formal i estiguin disponibles abans, durant i per un període de temps adequat després de la investigació i de qualsevol procediment judicial.

4. Els Estats membres han de garantir que la policia i altres autoritats de justícia penal identifiquin la necessitat de derivació de les víctimes als serveis de suport i, si les víctimes ho accepten, possibilitin la derivació a aquests serveis. Aquesta derivació inicial pot ser passiva o activa i pot ser a serveis de suport genèrics, que poden, al seu torn, ajudar les víctimes a accedir a un suport especialitzat d'acord amb les seves necessitats.

5. Si escau, els Estats membres també han de facilitar la derivació de les víctimes als

serveis de suport per part d'altres entitats rellevants en contacte amb les víctimes, com ara hospitals, escoles, ambaixades, consolat, serveis socials o d'ocupació.

6. Es recomana que els Estats membres donin suport a la creació o al manteniment de centres especialitzats per a víctimes de delictes com la violència sexual i domèstica i facilitin l'accés a aquests centres.

7. Els Estats membres han de disposar de serveis de suport que atenguin les necessitats específiques de les víctimes del terrorisme, d'acord amb la Directiva (UE) 2017/541 del Parlament Europeu i del Consell sobre la lluita contra el terrorisme, que estiguin disponibles per a les víctimes immediatament després d'un atac terrorista i durant el temps que sigui necessari. Aquests serveis s'ofereixen a més dels serveis generals de suport a les víctimes o com a part integrada. Es recomana que els Estats membres considerin també la possibilitat d'establir o mantenir serveis comparables per a les víctimes d'altres delictes de victimització massiva.

8. Es recomana que els Estats membres estableixin o donin suport a línies d'atenció telefònica gratuïta i llocs web per a les víctimes en àmbit nacional.

9. Els Estats membres han de prendre mesures per garantir que el treball dels serveis que ofereixen assistència a les víctimes es coordini al nivell més adequat per garantir que:

- hi hagi disponible i accessible una àmplia gamma de serveis;
- es preparin i es mantinguin estàndards de bones pràctiques per als serveis que ofereixen ajuda a les víctimes;
- s'ofereixi i es coordini la formació adequada;
- el govern pugui accedir als serveis per a la consulta de les polítiques i la legislació proposades.

Article 20 – Víctimes transfrontereres i cooperació internacional

1. Els Estats membres han de garantir que les seves autoritats competents puguin adoptar les mesures adequades per minimitzar les dificultats que s'enfronten quan la víctima és resident d'un Estat diferent d'aquell on s'ha comès el delicte, especialment pel que fa a l'organització del procediment. Per fer-ho, les autoritats de l'Estat on s'ha comès el delicte han d'estar en condicions de:

- a. prendre una declaració de la víctima immediatament després de la denúncia formal pel delicte davant l'autoritat competent;
- b. recórrer, com a mínim, a videoconferències i trucades telefòniques per tal d'escoltar les víctimes que resideixen a l'estranger.

2. Es recomana que els Estats membres ampliiin les possibilitats semblants a les que estableix l'apartat 1.b als altres drets establerts al capítol II de l'annex d'aquesta recomanació.

3. Es recomana que els Estats membres garanteixin que les víctimes d'un delicte

comès en un estat diferent al seu de residència puguin presentar una denúncia formal davant les autoritats competents de l'Estat de residència, si no poden fer-ho a l'estat on es va produir el delictes comès o, en cas de delictes greus, si no ho volen fer. En aquests casos, els Estats membres han de garantir que l'autoritat competent davant la qual la víctima presenta una denúncia formal la transmeti sense demora a l'autoritat competent de l'estat on s'ha comès el delictes.

4. Es recomana als Estats membres que garanteixin que el país de residència no restringeixi l'elegibilitat de les víctimes per a una indemnització estatal o per part del delinqüent (articles 14 i 13), protecció (article 15) i suport a les víctimes (article 19) a l'estat on s'ha comès el delictes.

5. Es recomana que els Estats membres participin en xarxes internacionals amb l'objectiu de facilitar la cooperació transfronterera per satisfer les necessitats de les víctimes. Això ha d'incloure, com a prioritat, atendre les necessitats de les víctimes de crims internacionals i transnacionals.

Article 21 – Cooperació i coordinació

1. Els Estats membres han d'assegurar, en la mesura que sigui possible, el desenvolupament i el manteniment d'estructures que donin suport i coordinin les polítiques i les pràctiques.

2. Amb aquesta finalitat, els Estats membres han de garantir que:

- en la mesura que sigui factible, totes les agències implicades en la prestació de serveis i mesures establertes a l'annex d'aquesta recomanació col·laborin per garantir una resposta coordinada a les víctimes;
- es creïn procediments addicionals per fer front a situacions de victimització massiva, juntament amb plans d'implementació integrals que inclouen la identificació d'agències principals.

Article 22 – Confidencialitat

1. Els Estats membres han d'exigir a totes les agències, siguin estatutàries o no governamentals, en contacte amb les víctimes, que adoptin normes clares de protecció de dades mitjançant les quals puguin recopilar, emmagatzemar i revelar a un tercer la informació rebuda d'una víctima o relacionada amb ella, sempre que:

- la víctima hagi consentit explícitament a aquesta divulgació;
 - hi hagi un requisit legal o autorització per fer-ho.
2. En aquests dos casos d'excepció, normes clares han de regir els procediments de divulgació.

3. S'han d'establir i publicar procediments per fer front a les presumptes infraccions de les normes.

Article 23 – Selecció i formació del personal

1. Els Estats membres han de garantir que els funcionaris que puguin entrar en contacte amb les víctimes, com ara la policia, el personal judicial, els serveis d'emergència o altres persones que assisteixen al lloc d'un incident important, rebin formació general i especialitzada.

2. Sense perjudici de la independència judicial i de les diferències en l'organització del poder judicial entre els Estats membres, han de demanar que els responsables de la formació dels jutges i fiscals implicats en processos penals ofereixin formació tant general com especialitzada per augmentar la conscienciació dels jutges i fiscals de les necessitats de les víctimes. Amb el degut respecte a la independència de la professió jurídica, els Estats membres, a més, han de recomanar que els responsables de la formació dels advocats ofereixin formació tant general com especialitzada per augmentar la conscienciació dels advocats sobre les necessitats de les víctimes.

3. Mitjançant els seus serveis públics o finançant organitzacions de suport a les víctimes, també es recomana que els Estats membres ajudin els serveis de suport a les víctimes per permetre que aquells que ofereixen serveis de suport a les víctimes i de justícia restaurativa rebin formació general i especialitzada per garantir que aquesta assistència s'ofereixi d'acord amb les estàndards professionals.

4. Es recomana als Estats membres que posin la formació general i de suport a disposició d'altres professionals que puguin entrar en contacte amb les víctimes, com ara personal rellevant dels serveis de salut, habitatge, seguretat social, educació i ocupació.

5. Els professionals esmentats als apartats 1 a 4 han de rebre una formació general i especialitzada d'un nivell adequat a la naturalesa i l'abast del seu contacte amb les víctimes i d'acord amb les obligacions implicades. L'objectiu és permetre als professionals reconèixer les víctimes, augmentar la consciència de les necessitats de les víctimes i permetre'ls tractar les víctimes d'una manera imparcial, no discriminatòria, respectuosa i professional.

6. La formació general ha d'incloure, com a mínim:

- conscienciació dels efectes negatius del delictes sobre les víctimes i dels efectes del delictes sobre l'actitud i el comportament de la víctima, inclòs el comportament verbal;
- habilitats i coneixements necessaris per assistir o interactuar professionalment amb les víctimes;
- la consciència del risc de provocar una victimització secundària i les habilitats per minimitzar aquest risc.

7. Per als responsables de la realització de l'avaluació individual a què es refereix l'article 4 i de la derivació de les víctimes a serveis de suport especialitzats, la formació general ha d'incloure també:

- la conscienciació sobre com dur a terme l'avaluació individual i com seleccionar les mesures adequades per atendre necessitats de protecció particulars;
- la disponibilitat de serveis d'informació i suport específics per a les necessitats de les víctimes i els mitjans d'accés a aquests serveis.

8. S'ha d'oferir, com a mínim, una formació especialitzada a tot el personal que treballa amb víctimes infantils i víctimes de determinades categories de delictes, per exemple, violència domèstica o sexual, terrorisme, delictes motivats per prejudicis racials, religiosos o d'altres tipus, així com a les famílies de les víctimes d'assassinat.

Article 24 – Sensibilització de la ciutadania sobre la victimització del delicte

1. Els Estats membres han de contribuir a conscienciar la ciutadania de les necessitats de les víctimes, fomentant la comprensió i el reconeixement dels efectes del delicte per evitar la victimització secundària i facilitar la rehabilitació de les víctimes.
2. Això es pot aconseguir mitjançant finançament del govern, campanyes de publicitat, utilitzant tots els mitjans moderns disponibles i mitjançant l'educació.
3. S'ha de reconèixer, promoure i donar suport al paper del sector no governamental a l'hora de centrar l'atenció pública sobre la situació de les víctimes.

Article 25 – Recerca i recollida de dades

1. Els Estats membres han de promoure, donar suport i, en la mesura del possible, finançar o facilitar la recaptació de fons per a la investigació victimològica, inclosa la investigació comparada realitzada per investigadors dins o fora del seu territori.
2. La investigació pot, entre altres coses, centrar-se en:
 - la victimització criminal i el seu impacte en les víctimes;
 - la prevalença i els riscos de victimització criminal, inclosos els factors que afecten el risc;
 - l'eficàcia de les mesures legislatives i d'altres de suport, compensació i protecció de les víctimes de delictes;
 - l'eficàcia de les intervencions disponibles per part de les autoritats de justícia penal, els serveis a les víctimes i els programes de justícia restaurativa.
3. Els Estats membres han de tenir en compte l'estat actual de la investigació victimològica en el desenvolupament de polítiques basades en l'evidència cap a les víctimes.
4. Els Estats membres han d'encoratjar totes les agències governamentals i no governamentals que tracten amb víctimes de delictes a compartir la seva experiència amb altres agències i institucions en àmbit nacional i internacional.

Article 26 – Seguiment i implementació d'aquesta recomanació

1. Aquesta recomanació, els principis que s'hi annexen i la seva implementació s'han d'avaluar periòdicament tenint en compte qualsevol evolució significativa dels drets de les víctimes i de la investigació victimològica als Estats membres i, si cal, s'han de revisar en conseqüència.